

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת בהר תשע"ד
(נכתב ונערך על פי שיחות משנים קודמות)
"וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית"

מה ענין שמיטה אצל הר סיני?

התורה אומרת: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר... כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם, וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ" (ויקרא כה, א-ב). רש"י כבר מביא את דברי התורה כהנים, ששואל: "מה ענין שמיטה אצל הר סיני [יותר משאר המצוות]? והלא כל המצוות נאמרו מסיני", ולא מצינו באחת מהן שהתורה ציינה בה באופן פרטי ומיוחד, שה' מסר אותה למשה בסיני, ומדוע צריך לציין זאת באופן מיוחד במצנת שמיטה?

מתרץ התורה כהנים' כך: לומר לך, מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כל המצוות נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. ומסביר רש"י, שכיון שלא מצינו שמצנת שמיטה נכפלה בספר דברים [שנאמר בערבות מואב], הרי מוכח מזה, שכל פרטותיה ודקדוקיה של מצוה זו ניתנו בסיני [ולא שהכללים נאמרו בסיני, והפרטים - בערבות מואב]. ומכאן, שאף שאר המצוות נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני.

ואולם יש קושי בפירושו של רש"י. שהרי מה שמצנת שמיטה לא נכפלה בספר דברים, אינו מיוחד דוקא למצוה זו. יש עוד מצוות שלא נכפלו בספר דברים! מדוע א"כ בחרה התורה לציין דוקא במצוה שמיטה, שכל כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה ניתנו בסיני, ולא במצוה אחרת?

והנה, ראיתי פעם תירוץ אחר לשאלת התורה כהנים, והוא זה:² הרי התורה מבטיחה לנו שכר לעולם הבא עבור שמירת המצוות: "לְמַעַן יִטֵּב לָךְ" (דברים כב, ז) לעולם שכולו טוב, ו"הָאָרֶץ יָמִים" (שם) לעולם שכולו ארוך (קדושין לט, ב). והנה, בהבטחה זו אפשר רק להאמין, (ואנו אכן מאמינים בה, כמובן), אבל לבדוק את נכונותה - אי אפשר כל עוד אנו נמצאים כאן, בעולם הזה. ממילא אין מהבטחה זו ראיה, שהתורה היא תורת אמת שניתנה בסיני, ולא "המצאה" של משה רבינו או של מישהו אחר. אבל בשמיטה הדבר שונה. עבור שמירת השמיטה מבטיחה התורה הבטחה מיוחדת שמתקיימת כבר כאן, בעולם הזה, והיא: "וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית, וְעֵשֶׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים" (ויקרא כה, כא). בנס הזה לא צריך להאמין. אפשר לראות! ששנים לאחר כיבוש וחילוק הארץ, אפשר היה לראות את קיום ההבטחה האלקית הזאת, ואח"כ כל שבע שנים אפשר היה לראות זאת שוב. זהו, כמובן, דבר שבשר ודם לא יכול לעשות מעצמו. משה רבינו לא יכול להבטיח מדעת עצמו, "וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית", ושהדבר יתקיים. מוכרח אפוא להיות, שדיבור זה - בסיני נאמר, מפי הגבורה, ולא משה או מישהו אחר המציא אותו מדעתו. לכן מצינת התורה דוקא במצנת שמיטה, שמצוה זו ניתנה בסיני, כי רק מצוה זו

מוכיחה על עצמה שמסיני ניתנה, מפי עליון, ולא מפי אדם. זהו שאמרו חז"ל, "מה שמיטה... מסיני, אף כל המצוות... מסיני". כי השמיטה היא הוכחה לכך, שהתורה היא מסיני, ומשה לא המציא ח"ו שום דבר מעצמו.

שמירת השמיטה - נסיון גדול

למה דווקא במצוה זו נתנה התורה אפשרות כזו, לראות את ברכת ה' למקיימי המצוה כבר כאן בעולם הזה? - אולי מפני ששמירת השמיטה היא נסיון קשה וגדול, כמו שאמרו חז"ל: "גִּבְרֵי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ, לְשִׁמְעַ עֲקוּל דְבָרוֹ" (תהלים קג, כ) - "אלו שומרי שביעית. ולמה נקרא שמם גבורי כח? רואה ששדהו מופקרת, ואילנותיו מופקרים, והסייגים מפורצים, ורואה פירותיו נאכלים, וכובש את יצרו ואינו מדבר" (תנחומא ריש ויקרא). כשאדם רואה שנוהגים בשדהו ובכרמו כבהפקר, כל אדם נכנס אליהם ובוזז לעצמו כמה פירות שרוצה, ולא רק בני אדם, אלא גם בהמות, והוא אינו מוחה ואינו עושה כלום למנוע את הביזה - זהו נסיון קשה. לכן מבטיח ה' סיוע לאדם זה כבר כאן בעולם הזה, שתהיה לו הצלחה בפירותיו בשנה השישית, ולא ינזק מהפקרת פירותיו בשנה השביעית.

ובכל זאת, גם אחרי ההבטחה האלקית של "וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית", עדין הנסיון הוא קשה מאד, להפקיר פירות של שנה שלמה. היצר הרע מפתה את האדם שלא להאמין בהבטחה. אפילו שהוא רואה כבר את הברכה, הוא לא מאמין שזה יספיק לו עד השנה התשיעית, כפי שאומרת התורה.³ ובאמת, ישראל לא תמיד עמדו בנסיון הזה. רש"י כבר מביא (ויקרא כו, לה), ששבעים שנות גלות בבל היו כנגד שבעים שנות שמיטה ויובל שישראל ביטלו כשהיו בא"י. ומביא על כך רש"י פסוק מפורש בתנ"ך: "עַד רָצַתָה הָאָרֶץ אֶת שְׁבֹתוֹתֶיהָ, כָּל יְמֵי הַשְּׁמֵה שְׁבֹתָהּ, לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה" (דהי"ב לו, כא). שעד אז היתה גלות בבל.⁴ הרי שהנסיון לא היה קל, ובני ישראל לא תמיד עמדו בו, וזה מה שגרם לגלות בבל.

יש מחלוקת אם ההבטחה של "וְצוֹיְתֵי אֶת בְּרַכְתֵּי לָכֶם" מתקיימת גם בזמן שהשמיטה היא מדרבנן.⁵ בבית שני מוצאים באמת, שהחשמונאים נאלצו לפעמים להפסיק את המלחמות שלהם ביונים בשנה השביעית, כי לא היה להם אוכל בשביל הצבא בגלל השמיטה. אולי מפני שהשמיטה היתה אז מדרבנן, לדעת הרמב"ם⁶ ועוד פוסקים. זו אחת הנקודות שנחלקו עליהן בקשר להתר המכירה. האם צריך התר מכירה, או שניתן לסמוך על הבטחת ה' שיהיה אוכל גם בלי התר מכירה. אמנם ראינו גם בדורות האחרונים, ששומרי שמיטה ראו ברכה מיוחדת בשנה השישית, למעלה מדרך הטבע, אבל בכל זאת היו גדולי ישראל שהתירו את

שכלל לא רוצים ללמוד. לא מבינים את גודל השכר, ולא סומכים על הקב"ה, וזה חבל מאד. על אמריקה אי אפשר לסמוך, על הבנקים אי אפשר לסמוך, אבל על הקב"ה אפשר לסמוך. ובכל זאת - אנשים לא סומכים. לא מאמינים בהבטחת ה'. נמנעים מלתת צדקה, נמנעים מללמוד תורה, וזה חבל מאד. אדם צריך להתגבר על היצר. להחליט שלא היצר יכתוב לו מה לעשות, אלא השכל, והשכל הרי אומר - להאמין בקב"ה.

כך בנוגע לצדקה, בנוגע לשמיטה, בנוגע לתלמוד תורה, וכך גם בנוגע לכל התורה כולה. הקב"ה מבטיח לנו שכר עצום עבור קיום התורה, עד כדי כך, ש"שכר מצוה בהאי עלמא - ליכא" (קדושין לט, ב). כל מה שיש בעולם הזה, אינו מספיק בשביל לשלם שכר, אפילו עבור מצוה אחת. חז"ל אומרים, "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" (אבות פ"ד מ"ז). כל מה שיכול אדם להרויח בעולם הזה, אינו שקול כנגד מה שיהיה לו בעוה"ב. אי אפשר למדוד זאת בכסף או בשווה כסף. אם ניקח את כל השקלים והסטראלנגים והדולרים של העוה"ז, ואת כל ההנאות של העוה"ז, את כל הדירות של העוה"ז, את כל המאכלים של עוה"ז, את כל המלבושים של עוה"ז, ולא רק ברגע נתון אחד, או של דור שלם אחד, אלא של כל ששת אלפים שנה של קיום העולם - הכל לא מספיק כדי לשלם שכר מצוה אחת. השכר בעוה"ב הוא אפוא שכר כזה, שכלל אי אפשר לשער אותו. ובכל זאת, היצר הרע לא נותן לעשות את החשבון הזה, ולבטוח בהבטחת ה' על השכר. ולכן יש אנשים רבים שלא רוצים להיות לומדי תורה, ויש גם כאלו שכלל לא רוצים לקיים מצוות. לא רוצים לבטוח בה', שהוא א-ל-נאמן לשלם שכר (עי' רש"י ויקרא יח, ב).

למה לא נזכר שכר העולם הבא בתורה?

באמת שאלו את השאלה, למה עולם הבא, שהוא אחד מעיקרי אמונתנו, לא נזכר במפורש בתורה? אמנם באופן מרומז נזכר בתורה ענין עולם הבא, כמו שדרשו חז"ל: "למען ייטב לך" (דברים כב, ז) לעולם שכולו טוב, "והארקת ימים" (שם) לעולם שכולו ארוך (קדושין לט, ב), אבל באופן מפורש - לא נזכר ענין עוה"ב בתורה. למה זה? [הרי היה לנו הרבה יותר קל להאמין בשכר העולם הבא, ולקיים מצוות מתוך אמונה זו, אם היה השכר של עולם הבא מפורש בתורה!] הרבה תשובות נאמרו לשאלה זו (עי' רמב"ן שמות ו, ב ד"ה והחכם; בעל העיקרים מאמר ד' פל"ט; מהר"ל בהקדמתו הראשונה לגבורות ה', ובתפארת ישראל פנ"ז ופנ"ח. ועי' 'כלי יקר' ויקרא כו, יב שסכם את כל השיטות), ושתים מן התשובות הן אלה:

א) ענין עולם הבא הוא ענין עמוק מאד, שאי אפשר לשכל האנושי להשיגו, כשם שאי אפשר להסביר לעיור מלידה, מהו "כחול", מהו "ירוק", ומהו "אדום". ועל כן דברה התורה רק על הגמול הגשמי שמבטיחה התורה עבור קיום המצוות, שזהו דבר המושג בשכל האנושי, ולא כתבה מאומה בענין עולם הבא (אכן עזרא דברים לב, לט).

ב) אם היתה מבארת לנו התורה את ענין עולם הבא, היינו כל כך חפצים בו, עד שלא היה שייך שנקיים את המצוות לשמה, וכל עשייתנו את המצוות היתה רק שלא לשמה, כדי שנוכה בהן לחיי העולם הבא, וממילא היינו

המכירה לגוי, ולא סמכו על הבטחת התורה בזמן הזה, ששמיטה היא מדרבנן.

לסמוך על הבטחת ה'!

והנה, כמו השמיטה, שלמרות הבטחת התורה עדין יש בה נסיון גדול, כך הוא גם במצות צדקה. הרמב"ם מבטיח, "לעולם אין אדם מעני (=נעשה עני) מן הצדקה, ואין דָּבָר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה" (הלכות מתנות עניים פ"י ה"ב); ובכל זאת, למרות ההבטחה הברורה הזו, ישנם כאלה שלא רוצים לתת צדקה, או שלא ממהרים לתת צדקה. הקב"ה הבטיח ברכה לנוחני צדקה: "כי בגלל הדָּבָר הַזֶּה, יִבְרַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יְדֶיךָ" (דברים טו, י). ובכל זאת, למרות כל ההבטחות, יש קמצנים שלא אוהבים לתת צדקה. צדקה היא לכולי עלמא דאורייתא גם בזמן הזה. אין על זה מחלוקת כמו לגבי שמיטה. ובכל זאת, לא כלם אוהבים לתת צדקה. מפחדים שלא יהיה להם אם יתנו צדקה. כי יצר הרע מפתה את האדם שלא לסמוך על הבטחת ה'.

גם על תלמוד תורה יש לנו הבטחה של המשנה, שהשכר הרב ביותר שאפשר לקבל עבור קיום מצוה, הוא עבור תלמוד תורה. "תלמוד תורה כנגד כלם" (פאה פ"א מ"א). ובכל זאת, לא כל האנשים שמחים להיות לומדי תורה.

כמה הוא השכר עבור תלמוד תורה? השכר על תלמוד תורה הוא רב ועצום, ובלתי נתפס במושגי העולם הזה. "יִקְרָה הַיָּמִים מִפְּנֵינִי, וְכָל חַפְצֵיךָ לֹא יִשְׁוּוּ כֶּה" (משלי ג, טו). ובכל זאת, כדי לקרב מעט את הדברים אל עולם המושגים שלנו, ננסה לחשב מהו גובה השכר עבור תלמוד תורה בשקלים! ... אנו אומרים בכל יום, "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז... הכנסת כלה וביקור חולים" וכו'. מהו ביקור חולים? ביקור חולים איננו רק לשאול את החולה "מה שלומך" ולאחל לו רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. ביקור חולים כולל גם לדאוג לחולה לרופא מומחה או לאחות צמודה אם הוא צריך לכך, להטיסו לחו"ל לניתוח במידת הצורך ולדאוג לכל הסידורים הנצרכים לזה - הוצאות "ביקור חולים" עלולות אפוא להסתכם במאות אלפי שקלים. כך גם בנוגע למצות "הכנסת כלה". "הכנסת כלה" זה לא רק לרקוד קצת בחתונה ולאכול שם רבע עוף. "הכנסת כלה" כוללת גם קניית דירה ללה, קניית רהיטים, קניית בגדים, מכונת כביסה וכל שאר הדברים שהכלה צריכה, וכן לדאוג לאולם ותזמורת וכו' - גם כאן עשויות ההוצאות להסתכם במאות אלפי שקלים. גם כיבוד אב ואם כולל לפעמים לסדר אותם בבית אבות, שגם זה עולה לסכומים הגונים. והנה, ברור שהשכר שהקב"ה משלם לאדם עבור מצוה שעשה, אינו פחות מן ההוצאה שהוציא עבורה, שהרי ודאי שה' לא יתן לנו פחות ממה שהשקענו. נמצא אפוא, שהשכר עבור ביקור חולים והכנסת כלה, איננו פחות מערך של כמה מאות אלפי שקלים. ואם "תלמוד תורה כנגד כולם", פירושו של דבר הוא, שהשכר עבור כל פעם שאנו מקיימים מצות תלמוד תורה, אפילו בשיעור הקטן ביותר, מגיע לכמה מאות אלפי שקלים!⁷

אז לא כדאי להתאמץ קצת עבור שכר כזה??... אני חושב שאפילו ההסתדרות היתה מסכימה במחיר כזה ללמוד שעות נוספות! ובכל זאת יש אנשים שמתעצלים ללמוד, או

בדבריו - גם השומעים כבר לא מאמינים!...

ומהי באמת הפירכא על הסברות ההגיוניות שאמר רבי ראובן בן איסטרובלי לרומאים? הפירכא היא, שדבריו כלל לא היו נכונים! הרי משבת לא נהיים עניים. משבת נהיים עשירים! שבת היא מקור הברכה⁹! ואם אדם פותח את חנותו בשבת, הוא לא מרויח יותר כסף! וכפי המשל שאמר ה"חפץ חיים" על אותו אדם שהיה מתפרנס ממכירת יין, ורצה להגדיל את רווחיו. מה עשה? הלך והתקין בחבית היין שלו ברז נוסף, כדי שיצא ממנה יותר יין!... כך גם מי שעובד בשבת. העבודה בשבת לא תגרום להגדלת הרווחים, אלא רק לכך שאותה פרנסה שנגזרה עליו בראש השנה תגיע אליו דרך שבעה ברזים במקום ששה!...

אלא שבשביל זה צריך להאמין בהבטחת ה'. מי שמאמין ומבין - יודע ששבת היא מקור הברכה, [וכן יודע שמילה ושאר המצוות לא מביאות שום הפסד, אלא רק תועלת]. אלא שהרומאים לא הבינו זאת, ולכן הצליח רבי ראובן בן איסטרובלי לשכנעם, שיתנו ליהודים "להזיק" לעצמם, ע"י שיאפשרו להם לקיים את מצוותיהם. אך כאמור, לא כך היא האמת. האמת היא, ששבת היא מקור הברכה, וכן שאר המצוות הן מקור לברכה. והטעם - מפני שהתורה לא קשורה לטבע. היא מעל הטבע, וכן התועלת הצומחת משמירת מצוותיה מגיעה אלינו שלא בדרך הטבע.

אמנם לגבי מצוות השמיטה יש שרצו לומר שיש בה גם תועלת טבעית, שטוב לתת לקרקע לנוח פעם בכמה שנים, כדי שתצמיח יכול רב יותר בשנים הבאות, אבל יש להעיר על כך, שאם זו היתה המטרה של התורה, שהאדמה תנוח כדי שתעשה יכול רב יותר אחר כך, א"כ הברכה של "וְצִיְיִתִי אֶת בְּרִכְתִּי לָכֶם" היתה צריכה להיות בשנה השמינית, והרי התורה אומרת שהברכה תהיה דווקא בשנה השישית, שבה הקרקע הכי "חלשה"! מפני שהתורה אינה פועלת ע"פ דרך הטבע, אלא מעל הטבע, ובניגוד לטבע. אולי באמת תהיה ברכה גם בשנה השמינית, אבל עיקר הברכה של התורה היא דווקא בשנה השישית. כי היא אינה פועלת בדרך הטבע, אלא מעל לטבע. זו גם הסיבה לכך, שכאשר שומרים שבת נהיים עשירים, ולא עניים, וכן מנתינת צדקה לא נהיים עניים, אלא עשירים.

יחסי ישראל ואומות העולם - לא על פי הטבע

גם היחסים של ישראל עם אומות העולם אינם מתנהלים בדרך הטבע. כשישראל נמצאים במצרים, הם מבטלים מצוות מילה, ומנסים להתבולל במצרים. לכאורה הדבר צריך לגרום לכך שהמצרים יאהבו את ישראל. אך מה עושה הקב"ה? בדיוק להפך: "הֲפֹךְ לָבָם לְשֹׂנְאֵי עַמּוֹ, לְהַתְנַפֵּל בְּעֵבְרָיו" (תהלים קה, כה). כשישראל מנסים להתקרב למצרים, המצרים מרחיקים אותם. משעבדים אותם בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה.

אחר כך, אחרי שהמצרים מקבלים תשע מכות ועומדים לקבל את העשירית, שאז בדרך הטבע היו צריכים לשנוא את ישראל על כל המכות שקיבלו בגללם, אז פתאום "ה' נָתַן אֶת חֵן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, וַיִּשְׂאֲלוּם" (שמות יב, לו). כי התורה לא פועלת על פי הטבע. היא פועלת מעל הטבע. כשאתה מתנער מהמצריות, מתחיל כבר להכין פסח מצה ומרור, ובפקודת משה רבינו יאכלו הלילה קרבן פסח - אז פתאום

מפסידים את העולם הבא, שכן עוה"ב מקבלים רק עבור מצוות שנעשות לשמה.

והנה, שתי תשובות אלו סותרות לכאורה זו את זו. שכן, אם אין לנו אפשרות להשיג מהו עולם הבא, למה שנשתוקק אליו כל כך? אבל האמת היא שתשובות אלו אינן סותרות, אלא משלימות זו את זו: אם התורה היתה מבארת לנו מהו עולם הבא, לפי מצב נפשותינו כעת, אכן לא היינו משיגים את הדברים. אבל אם התורה היתה נותנת לנו גם יכולת השגה להבין מהו עולם הבא, היינו כל כך חומדים את העולם הבא, עד שלא היה שייך שנעשה את המצוות לשמן. כל עשייתנו היתה רק בשביל לזכות לעולם הבא.

לכן התורה לא נתנה לנו בעוה"ז חושים להרגיש מה זה עולם הבא. לאלו שזכו, התורה כן נתנה. אברהם אבינו היה לו כבר בעוה"ז מושג מהו עולם הבא, [וכמוכן, גם יצחק ויעקב]. והראיה, שהרי ה' אומר לאברהם מה עומד לקרות בסודם, ואברהם אומר: "חֲלָלָה לְךָ מַעֲשֵׂת פְּדָבָר הַזֶּה לְהִמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע, וְהִיָּה כְצִדִּיק פְּרָשָׁע, חֲלָלָה לְךָ, הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"? ! (בראשית יח, כה) מהו "חֲלָלָה לְךָ" שתי פעמים? מפרש רש"י (על הפעם השניה): חלילה לך - לעולם הבא. כלומר, חילול השם יהיה כל כך גדול, שאפילו בעולם הבא הוא לא יתוקן. מנין לאברהם אבינו מה יהיה בעוה"ב? - על כרחך, שהיו לאברהם אבינו השגות בעוה"ב. ולכן הוא מבין, שאפילו במושגים של עולם הבא ישאר שם שמים מחולל ח"ו, אם שופט כל הארץ לא יעשה משפט צדק, וימית צדיק עם רשע. אז אברהם קבל כבר בעוה"ז מעין עוה"ב. אבל אנשים רגילים לא זוכים לזה. לא יכולים בעוה"ז לתפוס מה קורה בעוה"ב. אבל צריך להבין שכדאי לשמור תורה, וכדאי לשמור מצוות.

התורה - מעל הטבע!

הגמרא מספרת, שהרומאים גזרו פעם על ישראל, שלא ישמרו שבת, ולא ימולו את בניהם, ועוד כמה גזירות. התחזה רבי ראובן בן איסטרובלי לרומאי, והלך ואמר להם: מי שיש לו אויב, רצונו שהאויב יעני או יעשר? אמרו לו: יעני. אמר להן: אם כן, לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו! ביטלו את הגזרה על השבת. חזר ואמר להן: מי שיש לו אויב, רצונו שיהיה האויב בריא או חלש? אמרו לו: שיהיה חלש. אמר להם: א"כ, מוטב לתת ליהודים למול את בניהם, כדי שיהיו חלשים. ביטלו גם את הגזרה על המילה. [וכך, בשיטה זו, הצליח לבטל גם את הגזרות האחרות]. לבסוף הכירו בו שיהודי הוא, וחידשו את הגזירות (מעילה יז, א) [עד שבאו רבי שמעון בן יוחי ורבי אלעזר ברבי יוסי והצליחו לבטלן בדרך נס⁸] (שם, ב).

ויש לשאול: מדוע משהכירו הרומאים ברבי ראובן בן איסטרובלי שיהודי הוא, שבו וחידשו את הגזרות? הרי מתחילה נשמעו להם דבריו כדברי טעם, וגם עכשו לא מצאו להם פירכא, רק גילו שהוא יהודי, א"כ מדוע לחדש את הגזרות? הרי ההגיון שמצאו בדברים לא השתנה כחוט השערה! התשובה היא, שכיון שגילו שרבי ראובן בן איסטרובלי הוא יהודי, והבינו שגם הוא עצמו שומר שבת ומל את בניו, על כרחך שישנה איזו פירכא על דבריו, (הגם שאיננה ידועה להם), שהרי התנהגותו מעידה עליו, שכלל אינו מאמין במה שאמר. וכשהאומר עצמו אינו מאמין

ה' נתן את חן העם בעיני מצרים. משה רבינו בעצמו אמר, שבדרך הטבע "הן נזבחה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו"? (שם ה, כב) אבל כשה' אמר לזבוח את תועבת מצרים, אז זה מעל הטבע. פתאום המצרים נהיים אוהבים לישראל, משאילים להם כלי כסף וכלי זהב ושמלות, יותר ממה שישראל בקשו (רש"י שמות יב, לו). כי התורה היא מעל הטבע, וכל מה שנעשה על פי ציוויה - אינו מושפע מחוקי הטבע.

בעוונותינו, גם בדור האחרון ראינו את הדבר הזה, שיחסי ישראל ואומות העולם אינם מתנהלים על פי הטבע. בגרמניה הארוחה, שהיתה שם התבוללות גדולה, ורפורמים שמחקו מהסידור כל רמז לציון וירושלים, ואמרו "ברלין היא ציון וירושלים שלנו, איננו צריכים את ציון ואת ירושלים, וגם לא את התורה", דוקא שם הגיעה שנאת ישראל לממדים הגדולים ביותר! במקום שהיהודים ימצאו חן בעיני הגרמנים, עשה הקב"ה שלא ימצאו חן בעיניהם, כפי שהבטיח בתורה: "ובגוים יהם לא תרגיע, ולא יהיה מנוח לך רגלך" (דברים כה, סה). אתה מנסה להתבולל בגרמניה, אז הגרמנים פיתחו תורה של "טוב שביהודים - הרוג"! צריך ללמוד את הלקח מזה, לראות את התוצאות, שהתורה פועלת נגד הטבע ומעל הטבע, ולא תלויה בטבע. אם הולכים בדרך ה' - זה יביא לנו תוצאות טובות; ואם ח"ו

נשתדל אפוא ללמוד את הלקח הזה, להתחזק בלימוד תורה ובשמירת המצוות, ואז גם אומות העולם יפסיקו את הלחץ וישתקו מעלינו. הלא כך נקרא בשבוע הבא (פרשת בחוקות): "אם בחקתי תלכו, ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם... וישבתם לכתח בראצקם" (ויקרא כו, ג-ה), אמנ.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וכבר הקשה כן הרמב"ן, ועי' שם עוד קושיות על פירוש רש"י.
2. כן מובא בחידושי "חתם סופר" על התורה.
3. ובאמת באר ה"חזון איש" (שביעית סי' י"ח סק"ד), שאין בהבטחה "הבטחה גמורה שלא יבואו לעולם למצב של פיקוח נפש בגלל חסרון תבואת השנה השביעית. אלא ההבטחה היא, שלמרות שעל פי טבע השביתה מעבודת הקרקע אמורה להביא לידי הפסד, ומחייבת לחיות חיי צער וצמצום, הרי שלא כך יהיה, אלא הקב"ה ישלח את ברכתו, ששנה זו לא תהיה פחותה משנים אחרות, אלא תהיה ככל שנה אחרת. אך מ"מ, "לא אמרה תורה לסמוך על הברכה, להמנע מהשתדלות המחוייבת בדרכי הטבע", וגם בשביעית חייב אדם לעסוק בהשתדלות טבעית (באופן המותר, כמובן), כדי שיהיה לו מה לאכול בשביעית. וממילא, כמו שבשאר השנים, לא תמיד זוכים לכך שההשתדלות הטבעית מביאה את התוצאה המקווה, שהרי מלבד ההשתדלות צריך גם זכויות לכך שההשתדלות תשא פרי, כך גם בשביעית, גם אחרי ההשתדלות והברכה, "הבטחה זו אפשר שיגרום החטא לקפחה. וגם הברכה אינה אלא לכל ישראל, אבל היחיד יוכל ללקות". וכל זה, כמובן, מגדיל את הנסיון בשמירת השמיטה.
4. ועי' גם בדברי הנביא ירמיהו, "ושמטתה" וכו' (ירמיהו יז, ד-ו), וברש"י שם.
5. עי' תוס' (גיטין לו, ב ד"ה ותקון) שהקשו, למה לא תקנו חכמים לעשות יובל מדרבנן (כמו שתקנו לעשות שמיטה מדרבנן). ותירצו, "דאין רוב ציבור יכולין לעמוד בה, ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים רצופות". ובאר הסמ"ע (סי' ס"ז סק"ב) בכונתם, שרק בזמן ששמיטה ויובל היו נוהגים מן התורה היתה מתקיימת ברכת "וציותי את ברכתך", אבל בזמן שנוהגים מדרבנן - אין הברכה מתקיימת. ולכן, רק שנה אחת אפשר לגזור על הציבור שלא לעבוד בקרקע, אך לא שנתים רצופות. וכן פירשו היעב"ץ (בהגהותיו למס' גיטין שם) ופאת השולחן (פרק כ"ט סק"ג). אבל החזו"א (שביעית סי' י"ח סק"ד) כתב, שגם בזמן הזה מתקיימת ברכת "וציותי את ברכתך", "רבית דין שלמעלה עושין מה שגזרין בבית דין של מטה". ומה שכתבו תוס' דאין רוב ציבור יכולין לעמוד בגזירה כזו, ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים רצופות, זהו מפני "שהברכה נאמרה אחר שעשו את ההשתדלות, או במקום שנפטרו מהשתדלות. ועד כמה להשתדל - מסור לחכמים על פי עיון התורה ברוח קדשם". ולכן לא גזרו לעשות יובל, ולא סמכו על הבטחת ברכה בשישית, כי ראו שגברה העניוה, "ולא אמרה תורה לסמוך על הברכה להמנע מהשתדלות המחוייבת בדרכי הטבע", וכנ"ל. וכעין דברי החזו"א כתב גם האדמו"ר מסאטמאר, רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, בשו"ת דברי יואל (ח"א סי' צ"ז סק"י ד"ה מה שהביא מהסמ"ע), ע"ש.
6. כן סוברים רוב האחרונים בדעת הרמב"ם, דשמיטה בזמן הזה מדרבנן. ודלא כה"כספ משנה" (הלכ' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ה) שסובר בדעת הרמב"ם ששמיטת קרקעות בזה"ז דאורייתא. [ובפאת השולחן (הלכ' שביעית סי' כ"ט סק"ב) הביא, שגם הכס"מ בעצמו חזר בו (בתשובת "אבקת רוכל"), וסובר ששמיטת קרקעות מדרבנן].
7. וכידוע, ה"חפץ חיים" עשה חשבון, שבמשך דקה אחת של לימוד תורה [כשלומדים כמו שצריך...] אפשר לקיים כמה מאות פעמים מצות תלמוד תורה! ("תורת הבית" פ"ב) הרי שאת השכר העצום הזה יש להכפיל במאתים עבור כל דקה של לימוד תורה!
8. ולזה כיון בעל ה"בן איש חי" זצוק"ל בפיוט "ואמרתם כה לחי" שחיבר לכבוד התנא הקדוש רשב"י, בפסיקה: "ידע כל הנסתרות, דבריו עושים פירות, ב"ט ל"פ ה"ג ג' רות, אדוננו בר יוחאי".
9. כמבואר בזוהר (ח"ב סג, א), "כל שיחא יומין מתברכין מיומא שביעא... וכל ברכאן דלעילא ותתא, ביומא שביעא תליין".
10. וכבר היה מי שהמליץ ואמר, כי "אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינו - אמרינן. אבל "אילו הכניסנו לארץ ישראל ולא נתן לנו את התורה, דיינו" - לא אמרינן. כי מצב כזה - ארץ ישראל בלי תורה - לא יתכן כלל.